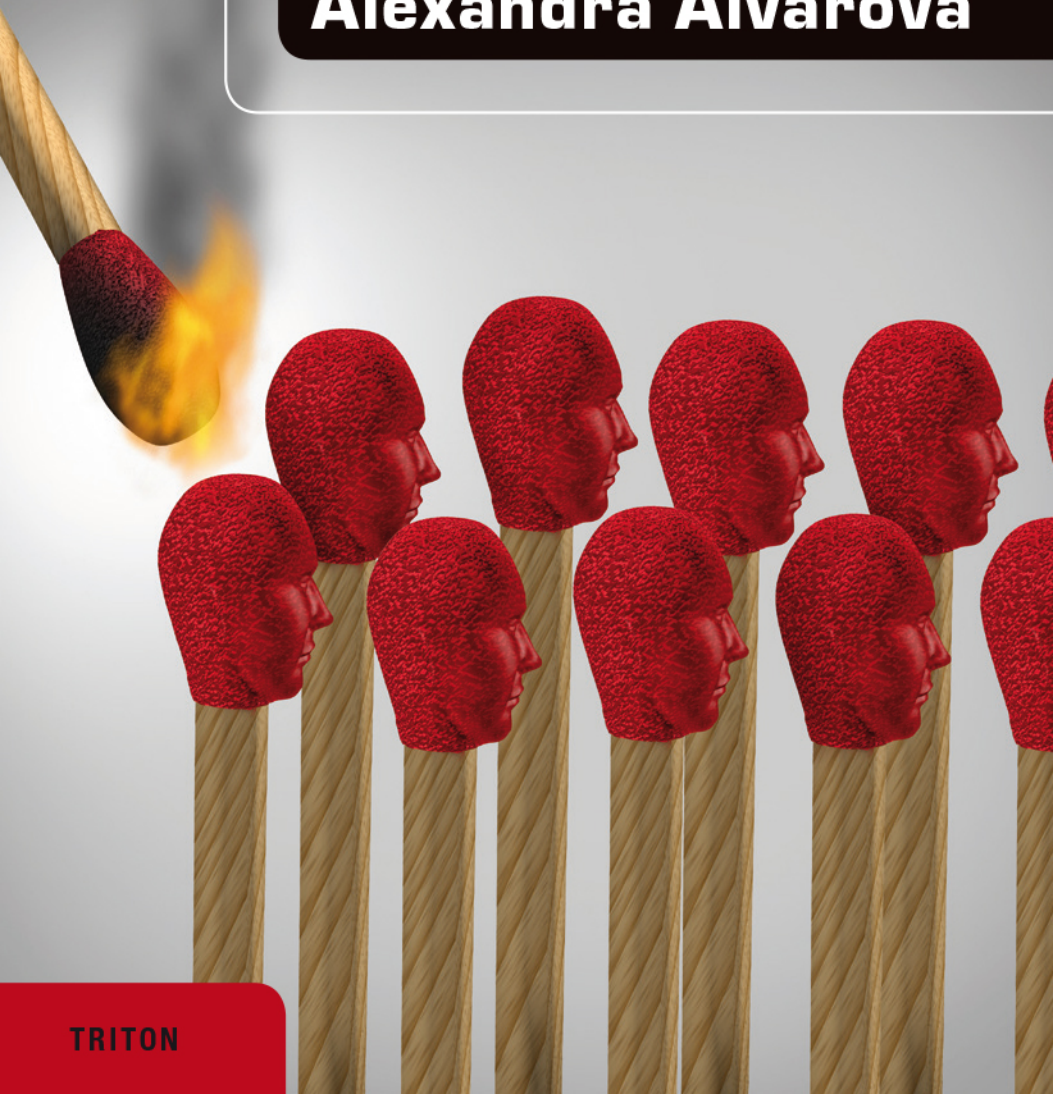

PRŮMYSL LŽI

PROPAGANDA, KONSPIRACE
A DEZINFORMAČNÍ VÁLKA

Alexandra Alvarová

TRITON

Průmysl lži

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.tridistri.cz

www.e-reading.cz

www.palmknihy.cz

Alexandra Alvarová

Průmysl lži – e-kniha

Copyright © TRITON, 2018

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

TRITON
Praha / Kroměříž

Alexandra Alvarová

Průmysl lži

Propaganda, konspirace a dezinformační válka

PRŮMYSL LŽI

**PROPAGANDA, KONSPIRACE
A DEZINFORMAČNÍ VÁLKA**

Alexandra Alvarová

Alexandra Alvarová

Průmysl lži

Propaganda, konspirace a dezinformační válka

Tato kniha ani žádná její část nesmí být kopírována, rozmnožována ani jinak šířena bez písemného souhlasu vydavatele.

Copyright © Alexandra Alvarová, 2017

© Stanislav Juhaňák – TRITON, 2017

Cover © Renata Brtnická, 2017

Vydal Stanislav Juhaňák – TRITON,
Vykáňská 5, 100 00 Praha 10,
www.tridistri.cz

ISBN 978-80-755-3492-7 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-755-3506-1 (ePDF)

ISBN 978-80-755-3507-8 (ePUB)

ISBN 978-80-755-3508-5 (Mobi)

„Není důležité, jak to je, ale jak to vypadá.“

– PRVNÍ ZÁKON SPINU

VĚNOVÁNÍ

Tuto knihu věnuji svému manželovi. Nebýt jeho, nikdy bych nedokončila nic z toho, co dělám.

Za finální impuls („Přestaň psát na Facebook a napiš o tom knihu!“) děkuji předsedovi právního výboru Evropského parlamentu Pavlu Svobodovi. A fotografovi Antonínu Lavrenčíkovi, jehož bezděčný výkřik při předvolebním fotografování: „Ty ses pro tohle řemeslo prostě narodila!“ mi dlouho vrtal hlavou.

Poděkování patří i Haně Boškové, právní lingvistce, která pomáhala utřídit mé chrlení do logicky navazujících textových celků, a Jiřímu Kůsovi, který mne upozornil na chyby v textu týkající se odborných psychologických výzkumů a seznámil mne s teorií persuaze a vymyslel název knihy.

ZVLÁŠTNÍ VĚNOVÁNÍ

Mým rodičům, kteří mne s láskou vychovali.

PŘEDMLUVA

Tahle kniha je celá o propagandě

Ještě než začnu psát a vy číst, musíme si něco vyjasnit. Toto není studie sociálních věd. Ani odborná kniha pro výuku mediální teorie. Nečekejte žádnou metodickou soustavu postupů, ani případovou studii, komparaci, kvalitní poznámkový aparát, důsledné citace. Nic takového. Jsem propagandista. Tím myslím prodavač idejí. Nechci napsat odbornou literaturu, v průběhu četby pochopíte proč. Tuhle knihu píšu proto, abyste ji četli. Vy jste cílová skupina.

Vy všichni jste nějak zranitelní tím, co umím. Když knihu napíšu odborně a vyplním ji kvalitní sociálně-vědní a mediální teorií, nedočtete ji do konce. A já chci, abyste ji četli. Mám k tomu osobní důvody. Mám strach, že moje země ztratí svobodu a demokracii dřív, nežli si uvědomí, že byla napadena. Cítím bolest, že nedokážu vysvětlit lidem, které mám ráda, že se jejich hlav a srdcí zmocnil stejný duch nenávisti, jaký způsobil druhou světovou válku. Vidím absurdní chování poklidných

sousedů na vesnici, odkud pocházejí mí rodiče. Jejich touha „vyhnat machometány“ na malé vsi, kde je a příštích padesát let bude jediným cizincem Vietnámec v místní večerce, mi připadá stejná jako strach německých žen ze spiknutí světového židovstva v roce 1935. Odpovídají tomu výsledky sněmovních voleb, ve kterých vyhráli populisté a extremisté přes polovinu poslaneckých křesel.

Dobrá propaganda je jako droga v pitné vodě. Jejím úkolem není jen veřejné mínění měnit, ale především s ním jemně manipulovat. Někdy ta manipulace může spočívat jen v prohloubení a vyostření názorů, které jsou již mezi lidmi rozšířeny, stačí je jen zesílit, dát jim ostřejší tvar a silnější hlas. Některé názory jsou často žity a smýšleny, aniž by byly vysloveny. My Češi jsme například podle průzkumu univerzity v Harvardu z května 2017 nejrasističtější a nejnesnášenlivější národ v Evropě,¹ ale doposud jsme o tom spolu nemluvili, tak trochu jsme se za to styděli. Propaganda může být i to, že se některá morální TABU vysloví nahlas a někdo je etabloje v ústech politiků a veřejně známých lidí, posune je z přítmi sklepa, ve kterém se tísňí věci, které jsou „fuj“, na výsluní mezi názory přijatelně většinové, prominentní. Nemyslitelné se stane každodenností.

¹ Celoevropský výzkum univerzity v Harvardu v květnu 2017. Výzkum uskutečněn jako IAT (Implicit Association Test). Více na https://figshare.com/articles/European_map_of_Implicit_Racial_Bias/4750588.

Propaganda není jen šíření lži, jak by se mohlo zdát. Šíření lži a falešných informací, dezinformací a misinformací je samozřejmě temnější součástí této moderní zbraně. Ale propaganda disponuje neuvěřitelně kreativním arzenálem práce s pravdou, ke které přimíchává významy, akcenty, tu a tam drobnou lež, někdy jiné vyznění, správný podtext, mírně manipulovanou fotku – a polopravda už náhle nevypadá tak nesnesitelně hloupě, je z ní kočka, v médiích působí sexy... začíná po ní být poptávka.

Když se ve vás propaganda usídí, chcete víc, ale nevíte o tom. Konzumují ji skoro všichni a všichni nevědomky. Lidé, kteří povrchně čtou. Lidé, které ve škole nebyla fakta. Středoškoláci, kteří nemají dost informací a nevědí, jak se informace ověřují. Starší lidé, kteří už cítí, že je tělo tolik neposlouchá, a pronásleduje je strach, ten věčný slabý bod někde v břiše, za který nás lze uchopit. Lidé z malých vesnic na Moravě, kde nikdy v historii žádní cizinci nežili ani neprojížděli. Vysokoškoláci v mládí silně zasažení komunistickou propagandou.

Propagandu konzumují stejně intenzivně i ti, kteří přeceňují své vzdělání a myslí si: „Já mám přece dvě vysoké školy, já bych se nikdy nenechal oblbnout...“ Konzumují ji matky s dětmi. Nezaměstnaní tátové od rodin. Manželé z vesnic pod 5000 obyvatel, kde zrušili školu, knihovnu, nechali spadnout kostel, zkrachovat hospodu a zrušili polovinu spojů do nejbližšího města. Ženské, které zklamal život a v padesáti nemohou nalézt

žádnou naději. Každý z nás má slabé místo a patří do nějaké cílové skupiny. Občas i já „spolknu návnadu“ a uvěřím něčemu, co je manipulace, nepravda. Je totiž velmi těžké rozlišit, které informace na internetu jsou pravdivé, seriózní, ověřené. A s jakým úmyslem byly napsány. A to se propagandou zabývám už velmi dlouho. Není většího omylu, než předpokládat, že propaganda je určena jen hlupákům. Nebuďme na svůj intelekt příliš pyšní, v této knize si ukážeme, jak malou roli hraje náš rozum v budování názorů na základě internetových informací.

Všichni máme slabé místo, skrze které je možno nás ovlivnit. Propagandisté tato slabá místa znají a mluví jazykem, který vytváří pudový hromadný souhlas. Ztotožnění.

Propaganda zasáhla naše životy tak silně proto, že se sešly čtyři faktory ve stejný čas. Prvním předpokladem byly peníze. Jako u všeho, že? Putin do propagandistické války investoval naprosto největší finanční prostředky v historii masového ovlivňování. Jen jeho televize a kanál Russia Today stojí stovky milionů dolarů ročně.² Druhou šťastnou náhodou bylo „zlidovění“ interne-

² Budget Russia Today v roce 2015 činil (oficiálně dle ruských zdrojů) 400 milionů dolarů. Pro srovnání, budget BBC byl ve stejném roce 376 milionů dolarů. Zdroje: *Nelson, Elizabeth; Orttung, Robert; Livshen, Anthony (8 December 2015), „Measuring RT's Impact on YouTube“ (PDF), Russian Analytical Digest, Forschungsstelle Osteuropa Bremen, Germany, Center for Security Studies (CSS), ETH Zürich, Switzerland,*

tu a sociálních sítí, kde se – jak mnoho lidí dosud věří – rodí informace samy a zadarmo. Třetím faktorem bylo dosud nejpropracovanější užití sociální a masové psychologie, velmi aktuální, vědecky podložené a invenční. Opravdu, musím přiznat, z mého hlediska dobrá práce. Vlastně smekám. A čtvrtou okolností byla naše naprostá nepřipravenost, kolébající lenost tzv. Mírové dividendy (už nemusíme zbrojit, Rusové jsou už hodní, tak za ty peníze postavíme třeba silnice a dáme si dvacet). Zmizela Svobodná Evropa, Hlas Ameriky, Volá Londýn, všechny ty stanice, které jsme znali z dob studené války a kterým jsme my ve východním bloku důvěřovali, protože „byly z druhé strany“ a držely vysoký profesní standard novinářské práce. Beztak na nás komunismus zanechal následky. Dodnes věříme, že Američané jsou zlý tlustý imperialistický národ, že Rusové jsou naši slovanští bratři, kteří nám rozumějí, a my Češi jsme všichni slovanského původu, i když je to celé úplně jinak, jak dokazují aktuální genetické testy DNA příbuznosti populací v Evropě.³ Zkrátka virtuální realita se mění na

Institute of History, University of Basel (177), retrieved January 23, 2016 – <http://www.css.ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/RussianAnalyticalDigest177.pdf>.

³ Výzkum genetické genealogie Čechů z MUNI Brno, zdroj: <https://www.novinky.cz/veda-skoly/453236-jen-tretina-cechu-ma-slovanske-koreny-ukazal-vyzkum.html> a <http://www.genetickagenealogie.cz/novinky/populacni-data/rozlozeni-haploskupin-mtdna/>.

„zažitá fakta“, aniž si všimnete. Stačí dlouho opakovat reklamní slogany o hlasu slovanské krve a najednou je ze sloganu fakt.

Moje kniha není určena vzdělavcům v univerzitních knihovnách a odborným opinionmakerům v oblasti mediální a zahraniční politiky, protože lidé jejich názorům stejně už dávno nenaslouchají. Odvykli jsme přikládat vzdělavcům a odborníkům váhu a jejich prostor v médiích je devalvován na pouhé vršení protichůdných dobrozdání. (Pět minut Židé, pět minut Hitler, ať jsme objektivní.) V našich hlavách se vrství zmatek, informační chaos, hodnotová nejistota. Píšu pro lidi z venkova, co nejraději ze všeho po práci zapnou TV Prima a hned po zprávách se zobrazenými hrůzami vraždicích uprchlíků pojíždají oříšky u bezpečného domácího seriálu s českými herci. Píšu pro lidi, co neumějí žádný cizí jazyk a v životě nebyli dál než v blízkém Chorvatsku u moře.

Dlužím jim informaci o tom, jak my marketéři a propagandisté zacházíme s jejich mozky.

Já jsem ten poslední, kdo by ohrnoval nos. Jejich chování a důvěřivost mne totiž živí – jako všechny marketéry.

Nejsem „sluníčkář“. Nejsem „vlastenec“. Nejsem žádný z pojmů, který pro nás v Rusku vymysleli. Jsem obyčejná máma od dvou dětí, bytost, která dost staromódně věří v dobro a ve zlo. A má občas i špatné svědomí, že možná svým působením pomáhala postavit korálový útes marketingové lži, zlatého telete, kterému se dnes všichni klání a které propagandisté tak brutálně zneužili.

Díky internetu a informačnímu propojení světa došlo k nevratným změnám v tom, jak je svět organizován. Je marné si stýskat, že za našich mladých let bylo vše lepší, pomalejší, jednodušší, srozumitelnější. Zapomeňte na naději, že lze vrátit čas. Jediný historicky vyzkoušený způsob, jak se propadnout z pádící civilizace do dávno věku, je válka. Podívejte se, co zbylo z kvetoucího vyhlášeně krásného města Damašku v Sýrii. Nemůžeme zpět. Ano, dnešní svět je odporně rychlý a totálně nesrozumitelný. I já se bojím. Jenže nikdo na světě, žádný hlasatel pravdy ani politiky nedokáže bez ničivé války vrátit čas. Snažme se proto vychovat generaci, která v tomto novém světě technologií a podobných nových vztahů dobře ob stojí. Je to lepší než jim vzít budoucnost ve volbách, bát se a volit populisty, pouťové dryáčníky, nezralé násilníky a pseudoválečníky. Takových se každý zkušený voják štítí. Oni do válek a občanských válek nepůjdou, spíše je rozpoutají a nacpou tam místo sebe naše syny. Pokud nechceme obětovat budoucnost našich dětí, věnujme jejich výchově čas a opatrně zvažujeme své chování ve volbách – kráčíme po hraně útesu.

Novodobá propaganda je postavena na strachu z cizinců, především muslimů. Nevěřím, že jsou všichni muslimové beránci. Na můj vkus je mezi nimi opravdu příliš mnoho těch, kteří schvalují jiné kulturní vzorce jako řešení běžných problémů.⁴ Tohle není moje civilizace.

⁴ Počet muslimů, kteří chtějí právo šaría jako oficiální právní systém v zemi: Afghánistán (99 %), Irák (91 %) Pákistán

Věřím ale, že musíme rozlišovat důsledně mezi slovem muslim, islamista a terorista.⁵ Já vím, svět by byl o tolik jednodušší, kdybychom se mohli vrátit k pravdám našich evropských babiček, že každý Turek seká hlavy a každý Arab je zloděj. Ale náš svět se vyvíjí a naše poznání s ním. Komplikovaná pravda bývá dost často nerosozumitelná.

Mír klidně zmizí jedinou špatnou volbou do volební urny, to nás Evropany naučil Hitler... A propaganda je především směřována k ovlivňování volebních rozhodnutí.

V České republice je již deset let velmi úspěšná propaganda protievropská. Dopadla na úrodnou půdu českého strachu z cizího, cizím jazykem mluveného. Ostatně všichni v Evropě nazývají Němce slovem Germáni, jen my Češi a Poláci jim říkáme Němci, od slova němý. Jejich jazyku nerozumíme, je to jako kdyby huhlal němý. Tak velký odpor to kdysi byl. Cizák rovná se nebezpečí.

Jsem také přesvědčená, že Evropská unie je zatuhlý byrokratický právní spolek, který nám ovšem přináší

(84 %) – oproti tomu např. Turecko (12 %), Kazachstán (10 %) a Ázerbájdžán (8 %). Zdroj Pew Research, 2017 – <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/08/09/muslims-and-islam-key-findings-in-the-u-s-and-around-the-world/>.

⁵ Muslim – ten, kdo praktikuje islám jako náboženství; islamista – ten, kdo používá islám, respektive některé jeho části k ospravedlnění násilné rétoriky vůči ostatním náboženstvím; terorista – ten, kdo páchá hromadně kriminální násilí s politickým nebo náboženským zdůvodněním.

mnoho dobrého, když nepočítám miliardy na zlepšení silnic, podniků, památek, budov, podnikatelských programů, pořád je tu ještě vyšší kultura pojetí práva (ne, nedělám si legraci, opravdu je pro nás evropské právo zlepšením a inspirací, a ne naopak, stačí jen trochu číst). Tatáž unie také vyprodukuje tu a tam úplně zbytečnou „volovinu“. Ale co my, Češi? Počínáme si trochu jako blázni. Vyskakujeme z lodi jen proto, že v lodní kuchyni občas rozvaří špagety. Normální člověk by si šel anglicky stěžovat šéfkuchaři. Průměrný Čech anglicky neumí a učit se nechce.⁶ Raději si navlíkne vestu a hází nohy přes zábradlí. Ani si přitom nevšimne, že ten jediný záchranný člun dole je smradlavá ruská džunka, do které teče a kde už sedí parta pobertů, co volá nahoru: Vezměte si peněženku, bude se vám hodit!

Sociální sítě jsou zamořeny propagandou víc, než si umí kdokoli z nás představit. Ale ne každá manipulace a lež, kterou na internetu potkáte, pochází z Ruska. Nové metody, pokud fungují, jsou jako mor, rychle se šíří. Dnes už má k dispozici dobře promazaný propagandistický stroj i Čína, islamisté na středním východě, prostě kdekdo. Tak dlouho se metody spinningu, public relations, propagandy užívaly v masovém měřítku pro volební účely, až je Rusové tiše dotáhli k dokonalosti

⁶ Eurobarometr – pouhých 11 procent lidí považuje svou znalost angličtiny za dobrou. Ve výzkumu jsme skončili na posledním místě v EU; <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/cesi-si-urizli-ostudu-anglicky-umi-nejhur-z-cele-eu/r~i:article:760975/>.

a začali je používat ve formě zbraně. Americké firmy na výplach mozku voliče zde sice byly už dávno před ruskou hybridní válkou, ale jejich cíle byly komerční. Ne vojenské. Se stále se zdokonalujícími metodami tohoto tichého válčení o veřejné mínění se postupně ustálilo nevyslovené pravidlo: „Pitomý volič – užitečný volič“.

Znáte ten kreslený vtip? Na obrázku je namalováno pět stadií vývoje člověka od Homo erectus až po Homo sapiens a ten poslední, počítačový inženýr, říká svému předchůdci: „Vraťte se zpátky, všechno jsme podělali...“ Tahle skepse je dneska všude. Jak to bylo za našeho mládí všechno hezké a srozumitelné...

Ani já nejsem imunní vůči nostalgické vzpomínce na svět, kterému jsem donedávna rozuměla. Muži v něm byli ti důležití, ženy v něm „samozřejmě“ rodily děti, státy byly silnější než technologické firmy, počasi se nechovalo jako střelené a homosexuálové neuzavírali sňatky. Svět byl bipolární, v něm soupeřily Rusko a Amerika, každý tomu rozuměl a věděl, na čí je straně. Dnes je svět multipolární, sil je mnoho, ženské jsou armádními důstojnicemi a řídí bez problémů státy, homosexuálové jsou lidé s jasně definovanými právy a jsou úplně stejně chytrí a hloupí, hodní a zlí jako my, a vy musíte ztratit namáhat mozkovnu, abyste se dozvěděli, jak to vlastně se světem opravdu vypadá. Nejistota je to jediné, na co se dnes můžete spolehnout. Tohle každý nevydýchá.

Pokud tuhle knihu jednou budou číst Kanaďané, Američané, Britové, Francouzi, prostě „ti velcí“ – možná snáz pochopí, co se jim přihodilo. My, malý středoevrop-

ský národ mírumilovných zahrádkářů a chovatelů slepic a králíků, jsme se díky ruské propagandě proměnili v panikařící šílence, kteří si budou kupovat pistole a střílet po všem, co vypadá opáleně a pohybuje se to okolo naší hrušně. Možná kvůli tomu vystoupíme z EU. Možná z NATO. Já nevím. Temné podvědomí masy se dalo do pohybu a nikdo neví, kde se zastaví.

Že se s největší pravděpodobností v panice pozabíjíme mezi sebou, protože naši myslivci každý rok zastřelí víc lidí než teroristé, je nasnadě. Jenže se něco stalo. Byli jsme totiž od roku 2013 proti své vůli prvními pokusnými králíky zapomenuté zbraně. Propagandy.

KAPITOLA PRVNÍ

Jak jsme se stali pokusnými králíky

Tak ráda bych naň zapomenula,
však, běda, ono tíží paměť mou,
jak hříšnou duši vina prokletá.
– WILLIAM SHAKESPEARE, ROMEO A JULIE

Píši tuto knihu v době, kdy lidé zapomněli, jak strašlivou mocí je vybaveno slovo. Že slova a obrázky nejsou nástrojem k šíření faktů, ale především k šíření komplexních emocionálních vjemů. Žijeme v době, kdy stamiliony lidí večer co večer konzumují žánr, kterému se ještě z nostalgických důvodů pořád ještě říká zpravodajství. Jen málokteré médium dnes odolalo pokušení sejít z kamenité cesty faktů a vydat se do země emocí. Moderním evangeliem člověka „osvobozeného“ od víry a zbaveného chudoby se stala zábava. Media is a message, řekl geniální teoretik médií Kanaďan McLuhan a netušil, že si čtyřicet let poté jistí velmi nadaní lidé vezmou jeho

slova k srdci. „Ubavíme se k smrti“, prorokoval Neil Postman, aniž věděl, že se stane apoštolem stratégů, kteří správně pochopili, co tohle zjištění z jeho studií ukrývá za válečný potenciál. Žijeme v době, která objevila spontánní zábavnou rozkoš z tragických zpráv a popřela Sofoklovo: „Nikdo nemá rád posly špatných zpráv.“ Ó ano, my je prostě milujeme! Ještě víc spadlých letadel a mrtvol po atentátech! To mrazení v břiše, které je tak mučivě svíravé, tak uklidňující, že jsme to ještě dnes nebyli my, tak povzbudivé, že se po nudném dnu v práci konečně něco děje!

V době, kdy svět volí prezidenty na základě konzumace falešných, byť velmi, velmi zábavných zpráv. Je to prostě jízda! V době, kdy na počátku deklinace americké demokracie říká Trumpova mluvčí Kellyane Conway lžím „alternativní fakta“. A kdy pravda, ta nenamalovaná šedá šmudla v nezajímavém oblečku, zbavena tržní ratingové hodnoty, přemýšlí nahlas o důvodech své existence.

Byla jsem ve svém životě vždycky shodou okolností ve správný čas na správném místě. Byla jsem u toho, když se v České republice zakládala po pádu komunismu první soukromá komerční televize. Byla jsem u začátků české politické „píárové“ mašinerie. Byla jsem u toho, když se formovaly podmínky pro české vysílací a tiskové zákony v Poslanecké sněmovně v devadesátých letech. A měla jsem to potěšení pracovat na politickém zmrtvýchvstání strany, která vypadla z parlamentu a všichni už jí napsali epitaf.

Po pádu komunistického systému, jenž ritualizovaně lhal a vytvářel umělou realitu, které už nevěřili ani tvůrci, ani konzumenti, vznikl v hlavách lidí prázdný prostor. Všechny ty k uzoufání nudné pseudozprávy o zasedáních ÚV KSČ, sklizni cukrovky a plnění plánu na závodech byly pryč a my chtěli „tu opravdickou zápaďáckou kulturu“. Bohužel nám namísto zpráv z BBC nabídli majitelé televizi svlečenou show Tutti frutti, vyprávěnky o sexuálních deviacích z dřevěné budky⁷ a zprávy o likvidaci vosího hnízda v Ploučném. A samozřejmě borec nakonec! Často mne napadalo, jestli je lépe vkusu lidu nadbíhat nabídkou stále pokleslejších stimulů sexu, agrese, voyerství a dojetí, nebo jít proti proudu a zkusit servírovat slušný nepokecaný stůl s vyleštěným příborem. Většina mých kolegů z médií mne přesvědčovala, že to nemá cenu, že lidé jsou v podstatě primitivními pudy řízení prvoci, kteří dostanou, co chtějí. Dodnes se mezi těmito dvěma názory nemohu rozhodnout. Jsem chvíli idealista, chvíli cynik. Tehdejší generální ředitel TV Nova Vladimír Železný mi tehdy řekl: „Dobrá zpráva je jen špatná zpráva. Lidi se chtějí bavit. Vůbec nic jste nepochopila.“ Tím, jakým způsobem pak využíval své moci nad tokem informací, které byly „hlavně zábavné“, ale také voyeurské, děsivé a dojemné, jednou vejde do dějin postkomunistické mediální historie. Jako učenlivý pozorovatel jsem viděla všechny metody moderního sdělování „poselství“, jak informaci balit,

⁷ Pořad TABU na TV Nova.

rozložit, osekát, navonět, vybavit obrazem, titulkem, kontextem, skrytým stanoviskem, vyvážeností protistran... a nemluví už jen o jedné jediné televizní stanici. I já jsem tyto metody tehdy přijala jako platný systém, se kterým nelze bojovat, kterému se jako marketér můžete jen přizpůsobit. Klaněli jsme se zlatému teleti zábavné, od faktů oproštěné informační manipulace. Krysař písal na píšťalku emocí a my šli a šli.

Vztah k informaci jako pouhému **obalu** pro výrobu zábavy se tou dobou po celém světě šířil jako mor. Emoce prodávají, kdo by chtěl vystoupit ze soutěže dobrovolně? Přibývalo novinářů, ochotných porušit další a další řemeslná tabu. Einschaltsquoten, reach, sledovanost, čtenost, inzerce, přízeň sponzorů – zlatá horečka. Jenže o zlato (zisky) šlo jen na počátku. Pak se byznys zhroutil. Internet ze dne na den degradoval cenu výroby médií. Začaly zlaté časy nových médií „zadarmo“. A bída novinářiny.

Rčení našich rodičů: Psali to v novinách (a to se za komunistů vědělo, že může jít o pochybný žvást) vystřídala u téže generace jiná mantra. PSALI TO NA INTERNETU.

Pro nás mladší byla Wikipedie pionýrem masového šíření informací, ale pro starší generaci to byl zábavný internetový bulvár, mail na Seznamu a na Novinky.cz.

Svět se otevřel a vtáhl nás všechny. Každý může být sám sobě vzdělavcem, odborníkem! Jak demokratické...? Opravdu?

A pak přišla média s vymyšlenými a přibarvenými zprávami. Měla ohromný úspěch. Byla objevena úspěšnost médií, která produkují různé deriváty lži. Od mírných manipulací až po vyloženě vymyšlené zkazky bez jakéhokoliv vztahu k realitě. Americký Breitbart a Infowars, které pomohly do křesla Donaldu Trumpovi, ruský Sputnik a všechny kremelské weby, jako například Světkolemnás, We are here at home, Vědomí, vyrojily se jako hejna komárů na blatech. Na internetu je pro takové „noviny“ vše mnohem jednodušší. Nemusíte najímat kanceláře, účetní, svačínářku, novináře, uklízečku, ajťáky... Při založení stroje na lhaní (vymýšlíte a přikrášlujete si obsahy tak, aby lidem přišly senzační) můžete vzít nevzdělané novináře z lidu (jako byli kdysi za komunistů soudci z lidu), není třeba platit! Jako vydavatel si můžete říci: Koho zajímá, jestli je informace správná? Není, no a? Hlavně aby byla vzrušující. Vpádem nové generace manipulativních webů skončil svět žurnalistiky tak, jak ji známe. Začalo se mluvit o době postfaktické, době, ve které fakta jen obtěžují a brání prodejnosti úspěšných médií. Temná strana síly se probudila. Lež v nové době chutná, šimrá, vzrušuje. A proto je komerčně úspěšnější.

Aby nedošlo k omylu, médií s čistě vylhanými obsahy od A až do Z je malounko. Drtivou většinu nabídky tvoří dnes weby manipulované. Odhadem jen asi 5 % článků, které tvoří a šíří takzvané prokremelské weby, se vůbec nezakládá na pravdě. Zbytek, kterému se odborně říká „hybridní materiál“, jsou informace s reálným zákla-

dem, jen nasvětlené, okomentované, připepřené trochou skandálu, lži, drsným titulkem, emočním názorem. Jejich cílem je zanechat otisk ve vašem podvědomí a nechat jej tam pracovat.⁸

Média ale nejsou ve skutečnosti zadarmo a nikdy nebudou. Stále je třeba peněz k tomu, aby měla jedna zpráva velkou sledovanost. Ty peníze musí někdo zaplatit. Buď inzerent, nebo politický hráč. Zůstala hodnota jiná, skrytá. Pro mnohé majitele znamenají média mnohem, mnohem víc než pouhé peníze. Znamenají moc. Máme jako konzumenti něco, co mocní tohoto světa zoufale potřebují a nepřestanou chtít. **Volební právo.**⁹

Svět neutrálně balených, dvakrát profesionálně ověřených informací vychládal jak popel pod Etnou. Zatímco jsme ryčeli v rauši na mediálním kolotoči filmové zábavy a stále se zvyšujících emocionálních stimulů ve zpravodajství, všech těch vražd a narozených medvíďat v ZOO, v pracovních psychologů, sociologů, mediálních teoretiků a jiných specialistů na sociální vědy v Moskvě

⁸ České centrum investigativní žurnalistiky – <https://www.investigace.cz/valka-slov/>.

⁹ Média se dnes vyplatí držet jen kvůli volbám. Oligarchové soutěží mezi sebou o veřejný vliv a ten mohou nabídnout jako směnnou hodnotu při byznysových vyjednáváních. Někdy s ním lze také vytvářet nátlak. Podle situace. Rozhodně však nejsme v situaci, kdy by majitelé drželi média primárně kvůli vysokým výdělkům. To je situace pro demokracii naprosto vražedná. Médii už není připisován vliv na svobodný prostor pro informace, ale jsou platformou zákulisního vlivu na moc a byznysové dohody.

a Petrohradě pracovaly pilné tiché včely. Četly, pozorovaly, měřily, testovaly, investovaly a učily se novým postupům. Strategické cíle Moskvy se za posledních 100 let nezměnily, ale otevřel se svět nových kanálů, metod a pomůcek, o jakých se *Divizi aktivních opatření* v Jaseněvu v osmdesátých letech ani nesnilo. Svět internetové zábavy převlečený do zpravodajského kostýmku.

Byli jsme ve své jízdě na zábavním kolotoči tak dokonale studijní materiál, že si ony pilné včely stěží mohly přát lepší podmínky pro přípravu svého Dne Trifidů. Vozili jsme se jako malé děti na barevných konících televizních hororů a v letadélkách estrád s populárními komiky za zvuku popkulturního flašinetu. Naše chování bylo pečlivě měřeno a vyhodnocováno marketingovými a sociologickými metodami. Poskytli jsme cenný vhled do nejvzácnějšího bitevního pole v dějinách války, do našich vlastních mozků. Reklama vyrobila pontonové mosty. Marketing bojová vozidla pěchoty. A na ulici Savuškina v Petrohradě odlévali první kulky. Říkalo se jim trolové.

Pamatuju se, jak mne k smrti vyděsilo, když jsem jako mladá triadvacetiletá novinářka dostala v Mnichově šanci na rozhovor s generálním tajemníkem NATO Manfredem Wörnerem. Řekl mi tehdy, že Rusko už není nebezpečné a musíme se soustředit na jiné výzvy. „Tohle si opravdu teď Západ myslí. To je náš konec,“ napadlo mne. Připadala jsem si jako pitomá blondýna, které ujel vlak.

Doba se opravdu změnila, Sovětský svaz se rozpadl a svět vydechl úlevou. Bipolární svět zmizel a soupeření

dvou velkých celků, které zajišťovalo relativní stabilitu a předvídatelnost, bylo fuč. Namísto toho se ale začala rodit různá alternativní místní i nadnárodní silová mocenská centra. Svět se stal dost nejistým, nepředvídatelným, divným, nestabilním místem. Moc Číny se rozrostla po celé planetě tak, že nyní stěží odhadneme, ve kterých státech jsou Čínou subvencovaní oligarchové hlavními hybateli dění za politickými kulisami. Indie se stala největším nákupčím zbraní na světě. Turecko se vykašlalo na demokracii a sní Erdoganův sen o ztraceném chalífátu. Katar nakoupil pro neznámého příjemce 19,5 procenta ruské společnosti Rosněft.¹⁰ Kdo se v tom má vyznat?

Svět je rychle se točící hora událostí s globálním působením. Události jsou všude v ohromných množstvích, nemáme na ně vliv a v mozku nám vytvářejí nesouvislou skládku. Člověk si chce okopávat zahrádku a být ujistěn, že všechno je jako dřív, tak jak to znal, jak je mu to srozumitelné. Přichází ke slovu pudový strach. Nejsilnější a nejstarší složka lidského limbického systému, která má magickou schopnost dočasně vyřadit z provozu kritické myšlení.

Toho si v ruské kuchyni všimli již dlouho před rokem 2014 a to už věděli, že klasickým vojenským způsobem ztracená území svých satelitů nikdy nezískají zpět.

¹⁰ Reuters: How Russia sold its oil jewel – <https://www.reuters.com/article/us-russia-rosneft-privatisation-insight/how-russia-sold-its-oil-jewel-without-saying-who-bought-it-idUSKBN15820H>.

Protože na to nemají ani peníze, ani armádní schopnosti. Na co ovšem peníze našli, byl geniální alternativní plán. Jeho hlavní oporou je oprášená schopnost inovativní propagandy a aktivních opatření. Už není postavena jako kdysi na oslavných filmech a básních. Umělci už nechtějí na slavení Ruska spolupracovat, je ostatně směšně lehké otevřít internet a zjistit si například, že Putin podepsal zákon o zrušení trestního postihu za bití žen,¹¹ protože jde o ruskou tradiční hodnotu (říkají ruští zákonodárci), a že Putinův chráněnc Kadyrov mučí homosexuály.¹² Kdo by na tomhle asi co oslavoval, že?

Co ale jako propagandista můžete, je vyvolat nejistotu o tom, zda existuje morálka a pravda. Je to levnější. A v našich mozcích to pracuje proti pocitu bezpečí, proti spolupráci, proti demokracii. Narodila jsem se rok před ruskou invazí do Československa a nejsem zvyklá dělat si o Rusku iluze. Stalin kdysi řekl: „Pořádně přitahujte šroub tomuto muži.“ Otáčení šroubkem v novodobé propagandě je velmi důležité. Jedním z projevů „otáčení šroubkem“ je dělení lidí na dva zuřivě se nenávídicí tábory. Musí být jen dva, tři už mají špatný vektor. Kdo nenávidí, nemyslí. To už věděl Orwell. Zuřivá nenávist byla vyzkoušena jako metoda politického boje v ČR již v devadesátých letech a fungovala na výbornou.

¹¹ Viz <https://www.economist.com/news/europe/21715726-it-fits-traditional-values-lawmakers-say-why-russia-about-decriminalise-wife-beating>.

¹² Viz <https://www.nytimes.com/2017/04/21/world/europe/chechnya-russia-attacks-gays.html>.

Tehdy stanuli na vrcholu dvou nejúspěšnějších navzájem politicky protichůdných stran dva proruští koně. Jmenovali se Klaus a Zeman. Země ryčela nenávistí z jednoho konce na druhý.

Rusům bylo a je zásadně fuk, jakou ideologii prezentujete, stačí, že podporujete jejich cíle. Pro některé ruské oligarchy, jak popisuje publicista Anton Šechovcov, bylo donedávna běžné financovat jak výstřední moskevské umělecké liberály, tak fašistické bojůvky proti nim. Najednou. Důležité je, aby se rvali. Na idejích nesejde. Vůbec by mne nepřekvapilo, kdyby extrémní liberály mezi LGBT komunitou, kteří volají po uznání práv pedofilů, platili právě Rusové. Já bych to na jejich místě udělala. Rozděl a vládní skrze nesvár – tahle taktika jim doposud fakticky vychází.¹³

¹³ Na podzim 2017 vypověděli specialisté Facebooku před americkým senátním vyšetřovacím výborem, že zaznamenali výrazné placené aktivity z Ruska pro různé extremistické skupiny a názory v předvolebním období. Od extrémních hnutí za práva Afroameričanů, přes různé skupiny LGBT, agresivní feministické názory až po vysloveně rasistické nebo nacistické skupiny. Posty, které byly placeny, a témata, která šla do éteru, musela být vypjatě extrémní. Viz <http://www.npr.org/2017/10/30/560042987/russians-targeted-u-s-racial-divisions-long-before-2016-and-black-lives-matter>.

Facebook ústy svého viceprezidenta Colina Stretche ve výpovědi odhadl počet příspěvků vyprodukovaných troly v letech 2015–2017 na osmdesát tisíc, díky šíření a sdílení trolími farmami se zvětšil dosah na 29 milionů, díky sdílení

Pravda je lež a lež je pravda, vlastně je to dnes už jedno. Důležité je patřit k té správně našťvané partě. Emoce jsou klíč k naší svobodné vůli, právě emoce zhasnou v předpokoji kritického myšlení a na stěně se vynoří siluety démonů našeho podvědomí.

samotnými Američany, kteří trolům uvěřili, vznikl dosah 126 milionů lidí. (Washington Post, 30. 10. 2017)

KAPITOLA DRUHÁ

Trocha strategie nikoho nezabije

Ve starověké Číně se proslavili dva mistři, poradci císaře. Ti dva po sobě zanechali dost významná díla, respektive jejich dochované fragmenty. Obě knihy – jak *Umění války*, kterou napsal Sun-c', tak *Způsoby boje*, jejíž autorství je připisováno Sun-Pinovi – tvoří naprostý znalostní základ všech vojenských strategií. Podle toho, jak se proměnil způsob vojenského myšlení v Rusku v posledních deseti letech, a podle proměny realizace tzv. Gerasimovovy doktríny lze usuzovat, že znovu přišli ke slovu staří čínští mistři. Mimochodem, oba uvedení mistři jsou oblíbenými autory Steva Bannona, bývalého šéfa konspiračního webu Breitbart, který se významně podílel na Trumpově kampani.

Sun-c' nám zanechal strategické moudro, které bývá v průběhu staletí střídavě zapomínáno a znovu nalézáno. Přečtěte si pozorně následující rady panovníkovi a vojevůdcům.

- Ten, kdo důkladně studuje svého nepřítele, nebude v nebezpečí, ani kdyby svedl sto bitev.

- Ovládej mysl svého nepřítele, veď ho za svými potřebami, čiň tak, ať dělá, co potřebuješ ty.
- To, co pomohlo osvíceným vládcům a schopným generálům k vítězství, co jim umožnilo předstihnout tisíce dalších, byly včasné informace.
- Sebelépe připravená léčka není k ničemu, nedokáže-li armáda skrýt své plány a popírat je.
- V bitvě je třeba ovládat na prvním místě mysl nepřítele, aktivně si vytvořit příležitost ke snadnému vítězství.
- Kráčeť tam, kde tě nečekají, útoč tam, kde nejsou na útok připraveni.
- Pravým znakem vynikajícího vojevůdce je podrobení nepřítele bez boje.
- Vojevůdce mění způsob svého vedení i své postupy, aby jej ostatní nemohli poznat, aby nepoznali jeho plány. Kráčí nepřímými cestami, aby ostatní nemohli uhodnout, kam míří.

Sun-Pin dodává:

- Zvítězit můžeme, když předstíráme neschopnost, destabilizujeme nepřítele, přimějeme nepřítele k pohybu tím, že ohrozíme něco, co je pro něj důležité.
- Extrémy jsou samy o sobě nestabilní. Je-li nepřítel silný a jeho vojsko velké, učiň jej ještě silnějším a ještě větším – to, co je příliš silné, se samo náhle zlomí, to, co je příliš velké, bude náhle plné vad.
- Zná-li kdo povahu tekoucí vody, může po ní pouštět kameny a rozbíjet lodě. Zná-li kdo povahu lidí, budou

jeho rozkazy vykonávat s plynulostí tekoucí vody, aniž si toho ovládaní lidé všimnou.

Ve staré Číně vznikl velmi úspěšný systém prùniku filozofie, religiozity a praktického života, který můžeme dnes poznávat prostřednictvím krásných starých spisů. Tao se stalo na dlouhá staletí jeho určující matricí. K válce a její energii patří dle Tao prvek kovu. Ale typ subversivního pronikání na území nepřitele bez boje a vyplňování strategických mezer v jeho politické, ústavní a mentální imunitě, jak k tomu naváděli staří mistři válčení, je spojen s prvkem vody. Staří mistři věděli, že voda je mnohem větším nebezpečím než oheň nebo kov (zbraň). V energetickém stadiu *jing*, jak ji líčí Tao, je mírná a životodárná, vteče všude, aniž se jí někdo brání. Změní-li ale svou povahu na *jang* – rozdrť všechno zvenčí nebo roztrhá zevnitř. Může zmrznout v prasklinách a otvorech, kam natekla, a má sílu trhat skály. Může přibývat a stát se povodní. Může vytvořit smrtící tsunami. Ne náhodou je v Tao voda jako symbol spojena s lidskou myslí, spánkem a podvědomím. Protože právě zde nacházíme největší sílu, skrze kterou dosahuje pravý válečník vítězství.

Je mnohem účinnější ovládat myšlení nepřitele, než ukout tisíc mečů a vstoupit na jeho území. Bitva se začíná v mozcích nepřátelského lidu, ne za jeho hraniční čarou. Staří Číňané to věděli.

KAPITOLA TŘETÍ

Metody: od umění ke kyberválce

Rusko bylo vždycky podivná země, pokud jde o vztah k realitě. Všiml si toho během svých výprav do carského Ruska už markýz Astolphe de Custine. Ve svých „Dopisech z Ruska“, které publikoval v roce 1839, popisuje, jak Rusové milují konspirační teorie a „své verze“ dějinných výkladů. Píše, že už jen prosté upozornění na všeobecně přijímanou lež vám může vynést obvinění ze zraedy národa a zacházení jako se zrádcem.

V Rusku a posléze v celém komunistickém bloku byla propagandě tradičně prisuzována jedna z nejvyšších rolí, pokud jde o přežití diktatury. V počátcích po revoluci 1917 se souznění lidu a diktatury jevilo jako dosažitelný cíl a do vytváření lidové oddanosti investovali Leninovi lidé opravdu hodně. Zprvu, kdy byla bolševická revoluce nováčkem světové politické scény a budila hodně zájmu i v zahraničí, získávala snadno přízeň národních intelektuálů a umělců. A nebylo těžké je do Ruska dostat a předvádět světu jejich nepředstíraný zájem o spravedlivý svět.

V roce 1921 vzniklo při Komunistické straně Ruska oddělení Agitpropu (agitace a propagandy). Jeho činnost zasahovala prakticky do všech myslitelných oblastí lidského života. Školy, továrny, věda, výchova kádrů, tisk, vydavatelství, film, výtvarné umění, literatura, divadlo, Agitprop byl prostě všude. Všude měli lidé z Agitpropu hlavní slovo. Prosazovat dezinformace, lži, manipulativní verze skutečných událostí, to vše bylo považováno za přípustné metody boje komunistů v přesvědčování ostatních. Cítili, že na to mají v souladu s ruskou tradicí jakési vyšší právo. Záhy se začaly falšovat vědecké práce, výsledky výzkumů, cenzurovat vědecké práce, které byly ideologicky nepohodlné nebo nevhodné, a svět začaly obletovat první lži o geniálních úspěších sovětských zemědělců a botaniků. Akademik Mičurin je dodnes ve východním bloku „pojem“. Češi také s výsměchem a hořkostí vzpomínají, jak jim, národu zkušených sedláků, tvrdila sovětská propaganda, že ruští biologové přinutí dojít kozla. „Rozdojit kozla“ se nadlouho stalo v Čechách synonymem pitomoučkových lží.

Hned po revoluci v roce 1917 zastihli bolševici v rozmachu generaci velkých malířů, grafiků a textařů. Ti, kteří skončili v emigraci, dnes visí v Museum of Modern Art, Centre Georges Pompidou a jiných světových galeriích. Nebyli to žádní žabaři. Ti, co zůstali doma, skončili často sebevraždou¹⁴ nebo kariérním postupem a alkoholismem.

¹⁴ Sebevraždou skončili například Vladimir Majakovskij, Sergej Jesenin, Alexandr Fadějev, Marina Cvetajevová a další.